Բովանդակություն

Table of Contents

Ներածություն

Ժամանակակից կրթական հաստատություններում դասացուցակի ավտոմատ և օպտիմալ կազմումը դարձել է կարևորագույն խնդիրներից մեկը։ Արտակարգ ծանրաբեռնվածության պայմաններում՝ բազմաթիվ դասախոսներ, լսարաններ, ուսումնական խմբեր և դասընթացներ պետք է համակարգվեն այնպես, որ բացառվեն կոնֆլիկտները, իսկ ռեսուրսների բաշխումը լինի արդարացի և արդյունավետ։ Դասացուցակի խնդիրը համարվում է NP-դժվար համակցական օպտիմալացման խնդիր։ Դրա լուծման համար լայնորեն կիրառվում է գրաֆերի մաթեմատիկական ապարատը, որտեղ խնդիրները ձևակերպվում են գույների հատկացումներով։ Գրաֆների գունավորման մոտեցումը հնարավորություն է տալիս պարզ, տրամաբանական և ֆորմալ մոդելով ներկայացնել դասաժամերի բաշխումը, ուսանողական խմբերի և դասախոսների զբաղվածությունը, ինչպես նաև լսարանային ռեսուրսների մրցակցությունը։ Այս դիպլոմային աշխատանքում ուսումնասիրվում են գրաֆների գունավորման ալգորիթմների տեսական հիմքերը և դրանց կիրառումը դասացուցակի կազմման օպտիմալացման մեջ։ Իբրև կիրառական փորձ՝ իրականացվում է Python-ով գրաֆի կառուցում, DSATUR և Greedy ալգորիթմների իրականացում և դրանց համեմատություն իրական դասացուցակի տվյալների հիման վրա։

Աշխատանքը նպատակ ունի

- ստեղծել ուսումնական դասացուցակի գրաֆային մոդել,
- կիրառել գունավորման ալգորիթմներ,
- ստանալ օպտիմալ կամ մոտ-օպտիմալ լուծումներ,
- համեմատել տարբեր ալգորիթմների արդյունավետությունը։

ԳԼՈՒԽ 1. Գրաֆներ: Հիմնական սահմանումներ և պարզագույն հատկություններ

1.1 Գրաֆի սահմանումը, տեսակները և տրման եղանակները

Դիցուք = { $v_1, \ldots, v_n$ }-ը ցանկացած ոչ դատարկ վերջավոր բազմություն է, և դիցուք $V^{(2)}$-ը V բազմության տարրերի բոլոր ոչ կարգավոր զույգերի բազմությունն է: Նշենք, որ $|V^{(2)}|=\binom{n}{2}$: Ենթադրենք, որ $E \subseteq V^{(2)}$:

Սահմանում 1.1.1: (V, E) կարգավոր զույգին կանվանենք գրաֆ, և այն կնշանակենք G-ով: $G = (V, E)$ գրաֆի V բազմության տարրերին կանվանենք գրաֆի գագաթներ, իսկ E բազմության տարրերին՝ կողեր:

Դիցուք $G = (V, E)$ և $G' = (V', E')$ երկու գրաֆներ են:

Սահմանում 1.1.2: G և G' գրաֆները կանվանենք հավասար և կգրենք $G = G'$ այն և միայն այն. դեպքում,երբ $V = V'$, և $E = E'$:

Գրաֆները կարելի է նաև դիտարկել որպես հատուկ տիպի համասեռ բինարհարաբերություն, որի հենքային բազմությունը V-ն է: $\alpha \subseteq \mathrm{V} \times \mathrm{V}$ բինար հարաբերությունը կոչվում է

- ռեֆլեքսիվ, եթե ցանկացած $v \in V$ համար $v\alpha v$,
- անտիռեֆլեքսիվ, եթե ցանկացած $v \in V$ համար $v\alpha v$,
- սիմետրիկ, եթե ցանկացած u, $v \in V$ համար բավարարվում է պայմանը. եթե $u\alpha v$, ապա $v\alpha u$:

Այժմ դիտարկենք գրաֆների տրման եղանակները: Նախ նշենք, որ գրաֆը կարելի է տալ, նշելով նրա գագաթների եւ կողերի բազմությունները:

Սահմանում 1.1.3: G գրաֆը կանվանենք նշված, եթե այդ գրաֆի գագաթներին վերագրված են զույգ առ զույգ տարբեր նիշեր:

Գրաֆների տրման եղանակները նկարագրելու համար տանք մի քանի սահմանում:

Դիցուք $G = (V, E)$ -ն գրաֆ է, u, $v \in V$ եւ $e, e' \in E$:

Սահմանում 1.1.4: u և v գագաթները կանվանենք հարեւան, եթե $uv \in E$:

Սահմանում 1.1.5: u գագաթին և e կողին կանվանենք կից, եթե $u \in e$:

Սահմանում 1.1.6: e և e' տարբեր կողերը կանվանենք հարեւան, եթե գոյություն ունի $v \in V$ այնպես, որ v -ն կից է e -ին և e'-ին:

Եթե $G = (V, E)$ գրաֆում $V = \{ v_1,..., v_n\}$ եւ $E = \{e_1,..., e_m\}$, ապա այդ գրաֆին համապատասխանեցնենք $n \times n$ կարգի $A(G) = (a_{ij})_{n\times n}$մատրիցը հետեւյալ կերպ.

$$a_{ij} = \begin{cases} 1, \textit{եթե } v_i \textit{ և } v_j \textit{ հարևան են} \\ 0, \textit{հակառակ դեպքում} \end{cases}$$

$A(G)$ մատրիցը կանվանենք G գրաֆի հարևանության մատրից: Նկատենք, որ ցանկացած i-ի համար ($1 \le i \le n$) a_{ii}=0,և ցանկացած i,j -ի համար ($1\le i,j \le n$) $a_{ij} = a_{ji}$: G գրաֆի հարեւանության մատրիցը կլինի՝

$$A\,(G) = \begin{pmatrix} 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 0 \end{pmatrix}$$

Եթե $G = (V, E)$ գրաֆում $V = \{ v_1,..., v_n\}$ և $E = \{e_1,..., e_m\}$, ապա այդ գրաֆին համապատաս-խանեցնենք $n \times m$ կարգի $B(G) = (b_{ij})_{n\times m}$մատրիցը հետևյալ կերպ.

$$a_{ij} = \begin{cases} 1, \textit{եթե } v_i \textit{ և } e_j \textit{ կից են} \\ 0, \textit{հակառակ դեպքում} \end{cases}$$

$B(G)$ մատրիցը կանվանենք G գրաֆի կցության մատրից: G գրաֆի կցության մատրիցը կլինի՝

$$A\,(G) = \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 1 & 0 & 0 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 & 1 \\ 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 0 & 1 & 1 \end{pmatrix}$$

որտեղ $e_1 = v_1v_2, e_2 = v_2v_3, e_3 = v_3v_4, e_4 = v_1v_4, e_5 = v_2v_4, e_6 = v_5v_6,\ e_7 = v_6v_7, e_8 = v_5v_7$

Գրաֆների տրման ևս մեկ եղանակ է գրաֆների գագաթների հարևանության ցուցակների միջոցով ներկայացումը: Եթե G գրաֆում $V = \{ v_1,..., v_n\}$, ապա դիտարկենք n երկարությամբ զանգված, որի i-րդ բաղադրիչն իրենից ներկայացնում է v_i գագաթին հարևան գագաթների ցուցակ գրված ինչ-որ մի կարգով: Օրինակ A(G) գրաֆի գագաթների հարևանության ցուցակներով ներկայացումը կլինի՝

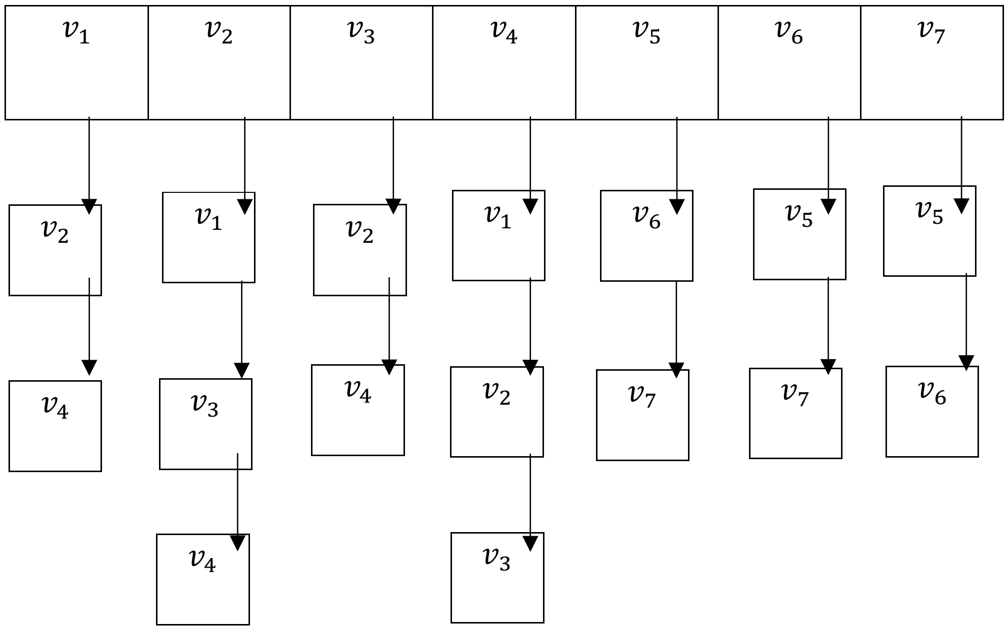

1.2 Աստիճաններ, ենթագրաֆներ և ճանապարհներ

Դիտարկենք $G = (V, E)$ գրաֆը: G գրաֆը կանվանենք (n, m)- գրաֆ, եթե $|V| = n$ և $|E| = m$: Եթե $S \subseteq V(G)$, ապա կատարենք հետևյալ նշանակումները.

$$N_G(s) = \{u \in V\backslash S\text{: գոյություն ունի } v \in S\text{ որ}, uv \in E\},$$

$$\partial_G(S) = \{uv \in E: u \in S, v \in V\backslash S\}:$$

G գրաֆում $v \in V$ գագաթի շրջակայք ասելով կհասկանանք $N_G(\{v\})$ բազմությունը: Այն կրճատ կնշանակենք $N_G(v)$- ով : Ավելին, v գագաթին կից կողերի բազմությունն՝ $\partial_G(\{v\})$-ն կնշանակենք $\partial_G(v)$-ով:

Սահմանում 1.2.1: G գրաֆում v գագաթի աստիճան, որը կնշանակենք $d_G(v)$-ով կամ $d(v)$- ով կանվանենք այդ գագաթին կից կողերի քանակը : Պարզ է դառնում որ $d_G(v)$=$|d_G(v)|$:

G գրաֆում v գագաթը կանվանենք մեկուսացված, եթե $d_G(v) = 0$ և կանվանենք կախված, եթե $d_G(v) = 1$: G գրաֆի համար սահմանենք $\delta(G)$ և $\Delta(G)$ թվերը հետեվյալ կերպ.

$$\delta(G) = min_{v\in V} d_G(v), \Delta(G) = max_{v\in V} d_G(v)$$

$\delta(G)$ – կանվանենք G գրաֆի նվազագույն աստիճան, իսկ $\Delta(G)$- ն՝ առավելագույն աստիճան:

Թեորեմ 1.2.1 (Լ. Էյլեր) Կամայական $G = (V, E)$ գրաֆում տեղի ունի՝

$$\sum_{v\in V(G)} d_G(v) = 2|E(G)|$$

հավասարությունը:

Իրոք, քանի որ ցանկացած կող կից է երկու գագաթի, ապա $\sum_{v\in V} d_G(v)$ գումարում այդ կողը հաշվվում է երկու անգամ, հետևաբար՝

$$\sum_{v\in V(G)} d_G(v) = 2|E(G)|$$

Հետևանք 1.2.1: Կամայական $G = (V, E)$ գրաֆում կենտ աստիճան ունեցող գագաթների քանակը զույգ է:

Սահմանում 1.2.1: G գրաֆը կանվանենք համասեռ կամ ռեգուլյար, եթե $\delta(G) = \Delta(G)$ կամ որ նույնն է, որ եթե նրանում բոլոր գագաթների աստիճանները միևնույն թիվն է: G

գրաֆը կանվանենք r -համասեռ կամ r -ռեգուլյար, եթե $\delta(G) = \Delta(G) = r(r \in \mathbb{Z}_+)$: Թեորեմ 1.2.1-ից անմիջապես հետևում է, որ

Հետևանք 1.2.2: Եթե G -ն r -համասեռ (n, m)-գրաֆ է, ապա

$$m = \frac{n \cdot r}{2}$$

Սահմանում 1.2.3: 3-համասեռ գրաֆներին կանվանենք խորանարդ գրաֆներ: Հետևանք 1.2.1-ից բխում է՝

Հետևանք 1.2.3: Խորանարդ գրաֆում գագաթների քանակը զույգ թիվ է:

Սահմանում 1.2.4: G գրաֆը կոչվում է լրիվ, եթե նրանում ցանկացած երկու գագաթ հարևան են:

Սահմանում 1.2.5: $G = (V, E)$ գրաֆը կանվանենք r -կողմանի ($r \in$ N), եթե V բազմությունը հնարավոր է տրոհել r ենթաբազմությունների այնպես, որ միևնույն ենթաբազմության գագաթները զույգ առ զույգ հարևան չեն: Եթե $r = 2$, ապա r -կողմանի գրաֆը կանվանենք երկկողմանի: Նկատենք, որ եթե $G = (V, E)$ գրաֆը երկկողմանի է, ապա V բազմությունը հնարավոր է տրոհել երկու ենթաբազմությունների V_1և V_2-ի այնպես, որ G գրաֆի ցանկացած կող կից լինի մեկ գագաթի V_1-ից և մեկ գագաթի V_2-ից:

Սահմանում 1.2.6: Եթե $G = (V, E)$երկկողմանի գրաֆում V_1 բազմությանը պատկանող յուրաքանչյուր գագաթ միացված է V_2 բազմությանը պատկանող յուրաքանչյուր գագաթի, ապա G գրաֆը կանվանենք լրիվ երկկողմանի գրաֆ: Եթե այդ դեպքում $|V_1| = m$ և $|V_2| = n$, ապա կգրենք $G = K_{m,n}$:

Թեորեմ 1.2.2: Այն գրաֆների քանակը, որոնց գագաթների բազմությունը $V = \{v_1, \ldots, v_n\}$ -ն է, հավասար է $2^{\binom{n}{2}}$:

Թեորեմ 1.2.3: Այն գրաֆների քանակը, որոնց գագաթների բազմությունը $V = \{v_1, \ldots, v_n\}$ –ն է և որոնցում բոլոր գագաթների աստիճանները զույգ թվեր են, հավասար է $2^{\binom{n-1}{2}}$

Դիցուք G-ն և H -ը գրաֆներ են:

Սահմանում 1.2.7: H գրաֆը կոչվում է G գրաֆի ենթագրաֆ և կգրենք $H \subseteq G$, եթե $V(H) \subseteq V(G)$ և $E(H) \subseteq E(G)$: Հակառակ դեպքում, կգրենք $H \subsetneq G$:

Սահմանում 1.2.8: H գրաֆը կոչվում է G գրաֆի կմախքային ենթագրաֆ, եթե $H \subseteq G$ և

$V(H) = V(G)$:

Դիցուք $G = (V, E)$-ն գրաֆ է և $S \subseteq V(G)$:

Սահմանում 1.2.9: G գրաֆի $G\ [S]$ ենթագրաֆը կոչվում է S բազմությամբ ծնված ենթագրաֆ կամ ծնված ենթագրաֆ, եթ $V(G[S]) = S$ և $E(G[S])=\{ uv; u, v \in S$ և $uv \in E(G)\}$:

Դիցուք $G = (V, E)$-ն գրաֆ է :

Սահմանում 1.2.10: G գրաֆի $u_0, u_1, \dots, u_{k-1}, u_k$ գագաթներից և $e_1, \dots e_k$ կողերից կազմված $u_0, e_1\ u_1, \dots\ u_{k-1}, e_k,\ u_k$ հաջորդականության կանվանենք k երկարությամբ u_0-ից u_k շրջանցում կամ k (u_0, u_k)-շրջանցում , եթե $e_j = u_{i-1}u_i$, երբ $1 \leq i \leq k$: Սահմանված (u_0, u_k)-շրջանցումը կրճատ կնշանակենք նրա գագաթների $u_0, u_1, \dots, u_{k-1}, u_k$ հաջորդականությամբ, ենթադրելով, որ յուրաքանչյուր հաջորդ գագաթ հարևան է նախորդին:

Սահմանում 1.2.11: (u_0, u_k)-շրջանցումը կանվանենք փակ, եթե $u_0 = u_k$:

Սահմանում 1.2.12: G գրաֆի (u_0, u_k)-շրջանցումը կանվանենք u_0-ից u_k ճանապարհ կամ (u_0, u_k)-ճանապարհ, եթե $u_0\ u_1$-ը,..., $u_{k-1}u_k$-ն G գրաֆի զույգ առ զույգ տարբեր կողեր են: Եթե P -ն G գրաֆի ճանապարհ է, ապա $|\ P\ |$-ով կնշանակենք այդ ճանապարհի երկարությունը, այսինքն՝ այդ ճանապարհի մեջ առկա կողերի քանակը:

Սահմանում 1.2.13: G գրաֆի $((u_0, u_k)$-ճանապարհը կանվանենք պարզ (u_0, u_k)-ճանապարհ, եթե նրա մեջ մտնող բոլոր գագաթները զույգ առ զույգ տարբեր են:

Սահմանում 1.2.14: G գրաֆի (u_0, u_k)-ճանապարհը կանվանենք փակ ճանապարհ կամ ցիկլ, եթե այն փակ շրջանցում է, այսինքն՝ եթե $u_0 = u_k$:

Սահմանում 1.2.15: G գրաֆի ցիկլը կանվանենք պարզ, եթե նրանում կրկնվում են միայն առաջին և վերջին գագաթները:

Սահմանում 1.2.16: G գրաֆում u և v գագաթների միջև հեռավորությունը կսահմանենք որպես կարճագույն $(u,\ v)$-ճանապարհի երկարություն, եթե G գրաֆում գոյություն ունի առնվազն մեկ (u, v)-ճանապարհ, և $+\infty$՝ հակառակ դեպքում: G գրաֆում u և v գագաթների միջև հեռավորությունը կնշանակենք $d_G(u, v)$-ով կամ $d(u, v)$-ով:

1. G գրաֆի ցանկացած u և v գագաթների համար $d_G(u, v) \geq 0$, և $d_G(u, v) = 0$ այն և միայն այն դեպքում, երբ $u = v$;
2. G գրաֆի ցանկացած u և v գագաթների համար$d_G(u, v) = d_G(u, v)$;

3. G գրաֆի ցանկացած u, v և w գագաթների համար և $d_G(u,v) \leq d_G(u,w) + d_G(w,v)$

Լեմմա 1.2.1: Ենթադրենք, որ G գրաֆում u -ն և v -ն իրարից տարբեր երքու գագաթներ են:

Այդ դեպքում ցանկացած (u, v)- շրջանցումից կարելի է առանձնացնել պարզ (u, v) – ճանապարհ:

Լեմմա 1.2.2: G գրաֆի ցանկացած կենտ երկարություն ունեցող փակ շրջանցումից կարելի է առանձնացնել կենտ երկարություն ունեցող պարզ ցիկլ:

1.3 Կապակցվածության բաղադրիչներ և կապակցված գրաֆներ,

Դիցուք $G = (V, E)$-ն գրաֆ է:

Սահմանում 1.3.1: G գրաֆը կանվանենք կապակցված, եթե նրա ցանկացած երկու u և v գագաթների համար G գրաֆում գոյություն ունի (u, v)-ճանապարհ:

Կապակցված գրաֆի օրինակներ են հանդիսանում լրիվ և լրիվ երկկողմանի գրաֆները:

Եթե $G = (V, E)$-ն ցանկացած գրաֆ է, ապա դիտարկենք V բազմության վրա սահմանված α բինար հարաբերությունը, որտեղ ցանկացած u, $v \in V$ համար $u\alpha v$ այն և միայն այն դեպքում, երբ G գրաֆում գոյություն ունի (u, v)- ճանապարհ:

Նկատենք, որ α բինար հարաբերությունը բավարարում է հետևյալ երեք պայմաններին.

- ռեֆլեքսիվություն, այսինքն ցանկացած $v \in V$ համար $u\alpha v$,
- սիմետրիկություն, այսինքն ցանկացած u, $v \in V$ համար, եթե $u\alpha v$, ապա $v\alpha u$,
- տրանզիտիվություն, այսինքն ցանկացած $u, v, w \in V$ համար, եթե $u\alpha v$ և $v\alpha w$ ապա $u\alpha w$:

Դիտարկենք G գրաֆի $G_j = G[V_j]$ ենթագրաֆները, $1 \leq j \leq p$: G գրաֆի $G_1, \dots, G_p$ ենթագրաֆներն ընդունված է անվանել G գրաֆի կապակցվածություն կամ կապակցված բաղադրիչներ

Դիտողություն 1.3.1: G գրաֆը կապակցված է այն և միայն այն դեպքում, երբ այն ունի կապակցվածության մեկ բաղադրիչ

Դիտողություն 1.3.2: Կամայական G գրաֆում գոյություն ունի ամենաերկար ճանապարհ:

Եթե $G = (V, E)$-ն կապակցված (n, m)-գրաֆ է, ապա $cyc(G) = m - n + 1$ թիվը կանվանենք G գրաֆի ցիկլոմատիկ թիվ: Ստորև կապացուցենք կապակցված գրաֆների ցիկլոմատիկ թվին առնչվող մեկ թեորեմ:

Թեորեմ 1.3.1: Կապակցված $G = (V, E)$ գրաֆի համար $cyc(G) \geq 0$: Ավելին,

1. $cyc(G) = 0$ այն և միայն այն դեպքում, երբ G գրաֆում ցիկլ չկա,
2. $cyc(G) = 1$ այն և միայն այն դեպքում, երբ G գրաֆում կա ճիշտ մեկ ցիկլ:

1.4 Երկկողմանի գրաֆներ և ծառեր

$G = (V, E)$ գրաֆն անվանեցինք երկկողմանի, եթե V բազմությունը հնարավոր է տրոհել երկու ենթաբազմությունների V_1 և V_2-ի այնպես, որ G գրաֆի ցանկացած կող կից է մեկ գագաթի V_1 -ից և մեկ գագաթիV_2-ից:

Թեորեմ 1.4.1(Դ. Քյոնինգ): Որպեսզի $G = (V, E)$ գրաֆը լինի երկկողմանի, անհրաժեշտ է և բավարար, որ այն չպարունակի կենտ երկարություն ունեցող պարզ ցիկլ:

Դիցուք G -ն գրաֆ է: G գրաֆի կցության $B(\mathrm{G})$ մատրիցը կանվանենք տոտալ ունիմոդուլյար մատրից, եթե այդ մատրիցի յուրաքանչյուր քառակուսային ենթամատրիցի որոշիչը հավասար է 0, 1 կամ − 1-ի: Այժմ տանք երկկողմանի գրաֆների մեկ այլ նկարագրում:

Թեորեմ 1.4.2: Որպեսզի $G = (V, E)$գրաֆը լինի երկկողմանի, անհրաժեշտ է և բավարար, որ նրա կցության $B(\mathrm{G})$ մատրիցը լինի տոտալ ունիմոդուլյար:

Թեորեմ 1.4.3(Պ. Էրդյոշ): Կամայական G գրաֆ պարունակում է կմախքային երկկողմանի H ենթագրաֆ, որում$|E(H)| \geq \frac{|E(G)|}{2}$:

Սահմանում 1.4.1: Ցիկլ չպարունակող կապակցված գրաֆը կանվանենք ծառ:

Սահմանում 1.4.2: Ցիկլ չպարունակող գրաֆը կանվանենք անտառ:

Նկատենք, որ անտառն այնպիսի գրաֆ է, որի կապակցվածության բոլոր բաղադրիչներն իրենցից ներկայացնում են ծառեր: Ավելին, կամայական անտառ երկկողմանի գրաֆ է:

Թեորեմ 1.4.4: $G = (V, E)$ (n, m) -գրաֆի համար հետևյալ պայմանները իրար համարժեք են.

1. G -ն ծառ է,
2. G գրաֆում ցանկացած երկու գագաթ միացված են ճիշտ մեկ ճանապարհով,
3. G -ն կապակցված է և $m = n - 1$,
4. G -ն չունի ցիկլ և $m = n - 1$,

G -ն չունի ցիկլ և G -ի ցանկացած երկու ոչ հարևան u և v գագաթների համար G+ uv գրաֆն ունի ճիշտ մեկ ցիկլ:

Հետևանք 1.4.1: Եթե T = (V, E) ն ծառ է, որում | V | ≥ 2, ապա T-ն պարունակում է առնվազն երկու կախված գագաթ:

Թեորեմ 1.4.5: Դիցուք T -ն ծառ է, որում | $E(T)$ | = k, և $G = (V, E)$-ն գրաֆ է, որում $\delta(G) \geq k$: Այդ դեպքում G գրաֆը պարունակում է T ծառին իզոմորֆ ենթագրաֆ:

Թեորեմ 1.4.6 (Կեյլի): $\{ 1,2, \dots, n \}$ բազմությունը որպես գագաթների բազմություն ունեցող ծառերի քանակը հավասար է n^{n-2}:

Թեորեմ 1.4.7: Եթե G -ն կապակցված գրաֆ է, ապա այն պարունակում է կմախքային ծառ (ծառ հանդիսացող կմախքային ենթագրաֆ):

Թեորեմ 1.4.8 (Կիրխհոֆ): Ցանկացած կապակցված G գրաֆի համար նրա լապլասյանի բոլոր հանրահաշվական լրացումները իրար հավասար են և նրանց ընդհանուր արժեքը հավասար է G գրաֆի կմախքային ծառերի քանակին:

Թեորեմ 1.4.9 (Ժորդան): Ցանկացած ծառի կենտրոնը բաղկացած է ոչ ավելի քան երկու գագաթից:

ԳԼՈՒԽ 2. Գրաֆների ներկումներ

2.1 Գրաֆների գագաթային ներկումներ

Դիցուք $G = (V, E)$-ն գրաֆ է:

Սահմանում 2.1.1: G գրաֆի գագաթային k -ներկում կոչվում է $\alpha: V(G) \to \{1, \dots, k\}$ արտապատկերումը, իսկ՝ $1, \dots, k$ թվերը կոչվում են գույներ:

Սահմանում 2.1.2: G գրաֆիαգագաթային k-ներկումը կոչվում է ճիշտ գագաթայինk-ներկում, եթե ցանկացած $uv \in E(G$ի համար ստույգ է $\alpha(u) \neq \alpha(v$ պայմանը: Այլ կերպ ասած, ճիշտ գագաթային ներկումն այնպիսի ներկում է, որի դեպքում հարևան գագաթները ներկվում են տարբեր գույներով:

Սահմանում 2.1.3: G գրաֆը կոչվում է k -ներկելի, եթե գոյություն ունի G գրաֆի ճիշտ գագաթային k -ներկում: Այն նվազագույն k -ն, որի դեպքում G -ն k -ներկելի է, կոչվում է G գրաֆի քրոմատիկ թիվ: k $\chi(G)$-ով նշանակենք G գրաֆի քրոմատիկ թիվը:

Նկատենք, որ $\chi(G)1$ այն և միայն այն դեպքում, երբ G գրաֆի բոլոր գագաթները մեկուսացված են և $\chi(G)$= 2 այն և միայն այն դեպքում, երբ G -ն առնվազն մեկ կող ունեցող երկկողմանի գրաֆ է: Քանի որ կենտ երկարություն ունեցող պարզ ցիկլը, ըստ թեորեմ 1.4.1-ի, չի հանդիսանում երկկողմանի գրաֆ, ուստի այն ճիշտ ներկելու համար անհրաժեշտ է առնվազն երեք գույն: Մյուս կողմից հեշտ է կառուցել կենտ երկարություն ունեցող պարզ ցիկլի ճիշտ գագաթային 3-ներկում: Այսպիսով, ստանում ենք հետևյալը. ցանկացած $n \geq 3$ -ի համար տեղի ունի

$$\chi^{(C_n)} = \begin{cases} 2, \textit{եթէ} n - \textit{ը զույգ է} \\ 3, \textit{եթէ} n - \textit{ը կենտ է} \end{cases}$$

հավասարությունը:

Այժմ դիտարկենք լրիվ գրաֆները: Քանի որ K_n լրիվ գրաֆի ցանկացած երկու գագաթ հարևան են, ապա $\chi^{(K_n)} = n$:

Սահմանում 2.1.4: G գրաֆի $\omega(G)$ խտությունը այն ամենամեծ n թիվն է, որի համար G գրաֆն ունի n գագաթ ունեցող լրիվ ենթագրաֆ:

Թեորեմ 2.1.1: Ցանկացած G գրաֆի համար տեղի ունի

$$\omega(G) \le \chi(G) \le \Delta(G) + 1$$

անհավասարությունը:

Ապացույց: Քանի որ G -ն պարունակում է $\omega(G)$ գագաթ ունեցող լրիվ ենթագրաֆ, ուստի այդ ենթագրաֆի գագաթները պետք է ներկվեն տարբեր գույներով և, հետևաբար, $\chi(G) \ge \omega(G)$:

Հիպոթեզ(Ռիդ): Ցանկացած G գրաֆի համար տեղի ունի

$$\chi(G) \le \left\lceil \frac{\boldsymbol{\omega(G) + \Delta(G) + 1}}{\mathbf{2}} \right\rceil$$

անհավասարությունը:

Թեորեմ 2.1.2: Ցանկացած G գրաֆի համար տեղի ունի

$$\frac{|V(G)|}{\alpha(G)} \le \chi(G) \le |V(G)| - \alpha(G) + 1$$

անհավասարությունը:

Ապացույց: Դիտարկենք G գրաֆի որևէ ճիշտ գագաթային $\chi(G)$ներկում: Պարզ է, որ

$$V(G) = V_1 \cup V_2 \cup \dots \cup V_{\chi(G)} \text{ և } V_i \cap V_j = \varnothing, \text{ երբ } 1 \le i \ne j \le \chi(G),$$

որտեղ V_i-ն i-րդ գույնով ներկված գագաթների բազմությունն է ($1 \le i \le \chi(G)$): Քանի որ ներկումը ճիշտ գագաթային $\chi(G)$-ներկում է, ուստի յուրաքանչյուր i-ի համար V_i-ն անկախ բազմություն է ($1 \le i \le \chi(G)$): Հետևաբար, ցանկացած i-ի համար ($1 \le i \le \chi(G)$) ստույգ է$|V_i| \le \alpha(G)$անհավասարությունը: Այսպիսով,

$$|V(G)| = \sum_{i=1}^{\chi(G)} |V_i| \le \chi(G) \cdot \alpha(G)$$

ուստի $\chi(G) \ge \frac{|V(G)|}{\alpha(G)}$:

Ներկման պարզագույն ալգորիթմ

Վերցնենքն G գրաֆը և նրա գագաթների $v_1, v_2, \dots, v_n$հաջորդականությունը: Հերթով ներկենք G գրաֆի $v_1, v_2, \dots, v_n$գագաթները, վերագրելով v_i գագաթին այն ամենափոքր գույնը, որը չի մասնակցում այդ գագաթին հարևան ներկված գագաթների վրա:

Ալգորիթմի նկարագրությունից հետևում է, որ նրա աշխատանքի արդյունքում ստացվում է G գրաֆի ճիշտ գագաթային ներկում: Ավելին, նկատենք, որ կիրառելով այս ալգորիթմը ցանկացած G գրաֆի և նրա գագաթների որևէ հաջորդականության համար, հեշտ է ստանալ թեորեմ 2.1.1-ում բերված $\chi(G) \leq \Delta(G) + 1$գնահատականը: Իրոք, քանի որ G գրաֆի գագաթների հաջորդականության մեջ ցանկացած գագաթ ունի ամենաշատը $\leq \Delta(G)$ հատ ներկված հարևան գագաթներ, ապա ներկման պարզագույն ալգորիթմի աշխատանքի արդյունքում օգտագործվող գույների քանակը մեծ չէ $(\Delta(G) + 1$-ից:

Թեորեմ 2.1.3: Եթե G -ն միջակայքերի գրաֆ է, ապա $\chi(G) = \omega(G)$:

Ապացույց: Քանի որ G -ն միջակայքերի գրաֆ է, ապա իրական թվերի $\mathbb{R}$ բազմության վրա գոյություն ունի $\mathfrak{F} = \{I_1, I_2, \dots, I_n\}$փակ հատվածների ընտանիք, որի հատումների $\mathbb{R}\ \Omega$ $(\mathbb{R}, \mathfrak{F})$ գրաֆը G -ն է:

Թեորեմ 2.1.4: Եթե G -ն գրաֆ է, որի աստիճանային հավաքածուն $d = (d_1, \dots, d_n) -$ ն է, որտեղ $d_1 \geq \dots \geq d_n$, ապա$\chi(G) \leq 1 + max_{1\leq i\leq n}\min\{d_i, i-1\}$:

Սահմանում 2.1.5: Եթե G գրաֆի համար տեղի ունի $\chi(G) = k$ հավասարությունը, ապա G գրաֆը կոչվում է k -քրոմատիկ գրաֆ:

Սահմանում 2.1.6: Եթե k գրաֆի համար տեղի ունի $\chi(G) = k$ հավասարությունը, սակայն G գրաֆի G -ից տարբեր ցանկացած H ենթագրաֆի համար տեղի ունի $\chi(H) < k$ անհավասարությունը, ապա G գրաֆը կոչվում է k -կրիտիկական գրաֆ:

Թեորեմ 2.1.5: Ցանկացած G գրաֆի համար տեղի ունի

$$\chi(G) \leq 1 + \max_{H\subseteq G} \delta(H)$$

անհավասարությունը:

Թեորեմ 2.1.6(Բրուքս): Եթե G -ն կապակցված գրաֆ է, որը լրիվ գրաֆ կամ կենտ երկարություն ունեցող պարզ ցիկլ չէ, ապա տեղի ունի $\chi(G) \leq \Delta(G)$ անհավասարությունը:

Հատկություն 1: G' գրաֆի ցանկացած ճիշտ գագաթային$\Delta(G)$-ներկման դեպքում v գագաթի հարևան գագաթների գույները զույգ առ զույգ տարբեր են:

Հատկություն 2: v_i և v_j գագաթները պատկանում են G_{ij} գրաֆի միևնույն կապակցված բաղադրիչին. $(1 \leq i \neq j \leq \Delta)$:

Հատկություն 3: C_{ij} -ն v_i և v_j գագաթները միացնող պարզ ճանապարհ է ($1 \leq i \neq j \leq \Delta$):

Հատկություն 4: C_{ij} և C_{ik} պարզ ճանապարհներն ունեն միայն v_i ընդհանուր գագաթ ($i, j, k = 1,2, \dots, \Delta, i \neq j \neq k \neq i$)

Դիցուք G -ն գրաֆ է և $V(G) = \{v_1, v_2, \dots, v_n\}$: Սահմանենք G գրաֆի Միցելսկու $\mu(G)$գրաֆը հետևյալ կերպ. $V(\mu(G)) = \{\{v_1, v_2, \dots, v_n, u_1, u_2, \dots, u_n\} \cup \{w\}$

Թեորեմ 2.1.7: Եթե G -ն եռանկյուն չպարունակող k-քրոմատիկ գրաֆ է, ապա $\mu(G)$-ն եռանկյուն չպարունակող $(k+1)$-քրոմատիկ գրաֆ է:

Թեորեմ 2.1.8: n գագաթ ունեցող ցանկացած G գրաֆի և նրա $\overline{G}$ լրացման համար տեղի ունեն

$$2\sqrt{n} \leq \chi(G) + \chi(\overline{G}) \leq n + 1$$

$$n \leq \chi(G) \cdot \chi(\overline{G}) \leq \frac{(n+1)^2}{4}$$

անհավասարությունները:

Թեորեմ 2.1.9(Ա. Կորշունով): n գագաթ ունեցող համարյա բոլոր G գրաֆների համար տեղի ունի

$$\chi(G) \sim \frac{n}{2\log_2 n}$$

առնչությունը:

2.2. Գրաֆների կողային ներկումներ

Դիցուք $G = (V, E)$-ն գրաֆ է:

Սահմանում 2.2.1: G գրաֆի կողային k -ներկում կոչվում է $\alpha: E(G) \to \{1, \dots, k\}$ արտապատկերումը, իսկ՝ $1, \dots, k$ թվերը կոչվում են գույներ:

Սահմանում 2.2.2: G գրաֆի α կողային k -ներկումը կոչվում է ճիշտ կողային k -ներկում, եթե ցանկացած e, $e' \in E(G)$ հարևան կողերի համար ստույգ է $\alpha(e) \neq \alpha(e')$ պայմանը: Այլ կերպ ասած, ճիշտ կողային ներկումն այնպիսի ներկում է, որի դեպքում հարևան կողերը ներկվում են տարբեր գույներով:

Սահմանում 2.2.3: G գրաֆը կոչվում է կողային k -ներկելի, եթե գոյություն ունի G գրաֆի ճիշտ կողային k -ներկում: Այն նվազագույն k -ն, որի դեպքում G -ն կողային k -

ներկելի է կոչվում է G գրաֆի քրոմատիկ ինդեքս: $\chi'(G)$-ով նշանակենք G գրաֆի քրոմատիկ ինդեքսը:

Հեշտ է տեսնել, որ ցանկացած G գրաֆի համար տեղի ունի $\chi'(G) = \chi(L(G))$ հավասարությունը: Այստեղից, հաշվի առնելով $\Delta(L(G)) \leq 2(\Delta(G) - 1)$ անհավասարությունը և համաձայն թեորեմ 2.1.1-ի, ստանում ենք հետևյալը.

$$\chi'(G) = \chi\big(L(G)\big) \leq \Delta\big(L(G)\big) + 1 \leq 2\Delta(G) - 1:$$

Այս վերին գնահատականը հասանելի է պարզ ցիկլերի դեպքում: Իրոք, քանի որ $L(C_n) \cong C_n$, երբ $n \geq 3$, ուստի $\chi'(C_n) = \chi(C_n)$: Այսպիսով, ստանում ենք, որ ցանկացած $n \geq 3$ -ի համար տեղի ունի

$$\chi'(C_n) = \begin{cases} 2, \text{եթե } n - \text{ը զույգ է} \\ 3 \text{ եթե } n - \text{ը կենտ է} \end{cases}$$

հավասարությունը:

Պարզվում է, քրոմատիկ ինդեքսի ճշգրիտ արժեքը հայտնի է նաև երկկողմանի և լրիվ գրաֆների դեպքում:

Թեորեմ 2.2.1 (Դ.Քյոնիգ): Եթե G -ն երկկողմանի գրաֆ է, ապա $\chi'(G) = \Delta(G)$:

Թեորեմ 2.2.2 (Վ.Վիզինգ): Ցանկացած $n \geq 2$ -ի համար տեղի ունի

$$\chi'(K_n) = \begin{cases} n - 1, \text{եթե } n - \text{ը զույգ է} \\ n \text{ եթե } n - \text{ը կենտ է} \end{cases}$$

հավասարությունը:

Թեորեմ 2.2.3 (Վ.Վիզինգ): Կամայական G գրաֆի համար տեղի ունի

$$\Delta(G) \leq \chi'(G) \leq \Delta(G) + 1$$

անհավասարությունը:

Թեորեմ 2.2.2-ը ցույց է տալիս, որ թեորեմ 2.2.3-ի գնահատականները հնարավոր չէ լավացնել:

Վիզինգի թեորեմը հնարավորություն է տալիս բոլոր գրաֆների բազմությունը տրոհել երկու ենթաբազմությունների:

Սահմանում 2.2.4: G գրաֆը կոչվում է առաջին դասի գրաֆ, եթե $\chi'(G) = \Delta(G)$, հակառակ դեպքում՝ երկրորդ դասի գրաֆ:

Թեորեմ 2.2.4: Եթե P -ն Պետերսենի գրաֆ է, ապա $\chi'(P) = 4$:

Թեորեմ 2.2.5 (Վ.Վիզինգ): Եթե G -ն r -համասեռ ($r \in \mathbb{N}$) գրաֆ է և $|V(G)|$ն կենտ է, ապա $\chi'(G) = r + 1$:

Սահմանում 2.2.5: G գրաֆը կոչվում է գերլցված, եթե $|E(G)| > \left\lfloor \frac{n}{2} \right\rfloor \cdot \Delta(G)$:

Նկատենք, որ գերլցված գրաֆները ունեն կենտ քանակությամբ գագաթներ և երկրորդ դասից են:

Հիպոթեզ 2.2.1: Դիցուք G -ն n գագաթ պարունակող գրաֆ է, որի համար $\Delta(G) \geq \frac{n}{3}$:

Այդ դեպքում G -ն երկրորդ դասից է այն և միայն այն դեպքում, երբ G -ն ունի H գերլցված ենթագրաֆ, որի համար $\Delta(H) = \Delta(G)$:

Նշենք նաև առանց ապացույցի, որ հայտնի է համարյա բոլոր գրաֆների քրոմատիկ ինդեքսի արժեքը:

Թեորեմ 2.2.6 (Պ. Էրդյոշ, Ռ. Վիլսոն): Համարյա բոլոր գրաֆները առաջին դասից են:

Հիպոթեզ 2.2.2 (Վ. Վիզինգ): Եթե G -ն հարթ գրաֆ է, որի համար $6 \leq \Delta(G) \leq 7$, ապա $\chi'(G) = \Delta(G)$:

Այս հիպոթեզի $\Delta(G) = 7$ դեպքը հաստատվել է 2000 թվականին Ժանգի կողմից, իսկ $\Delta(G) = 6$ դեպքը մնում է բաց:

Թեորեմ 2.2.7 (Վ.Վիզինգ): Եթե G -ն հարթ գրաֆ է, որի համար $\Delta(G) \geq 10$, ապա $\chi'(G) = \Delta(G)$:

Այս պարագրաֆի վերջում նշենք նաև, որ հատուկ հետքրքրություն է ներկայացնում մուլտիգրաֆների քրոմատիկ ինդեքս գտնելու խնդիրը:

2.3. Գրաֆների տոտալ ներկումներ